

**«Дело в отношении Карбованец И. И.
прекратить из-за отсутствия в действиях
состава контрреволюционного преступления»:
один з епізодів репресій проти
православного духовенства на Закарпатті**

Серед православного парафіяльного духовенства Закарпаття першої половини ХХ ст., на нашу думку, особливо вирізняється постать протоієрея Іоанна Карбованця. Його життєвий шлях не був простим. Із включенням Закарпаття до складу Чехословаччини в 1919 р. він з великим ентузіазмом береться за відродження прадідної православної віри. Активно проводить місіонерську роботу в багатьох селах Мукачівщини, яка переважно була греко-католицькою, засновує православний жіночий монастир у Домбоках, виховує в християнському дусі ціле покоління вірників. У радянський час о. Іоанн потрапив до сталінських таборів, несправедливо звинувачений в антирадянській діяльності.

Народився о. Іоанн 1 січня 1897 р. в с. Невицькому, розташованому поблизу Ужгорода. У 1904–1910 рр. він з перервами навчався в сільській початковій школі, а згодом закінчив Ужгородську гімназію. У 1918 р. Карбованець влаштувався робітником на залізницю. 29 жовтня 1918 р. одружився з Марією Данко. У 1921–1922 рр. навчався в учительській семінарії. У 1922 р. був призначений начальником залізничної станції в с. Невицькому, а з 1923 р. працював касиром на станції в Ужгороді¹.

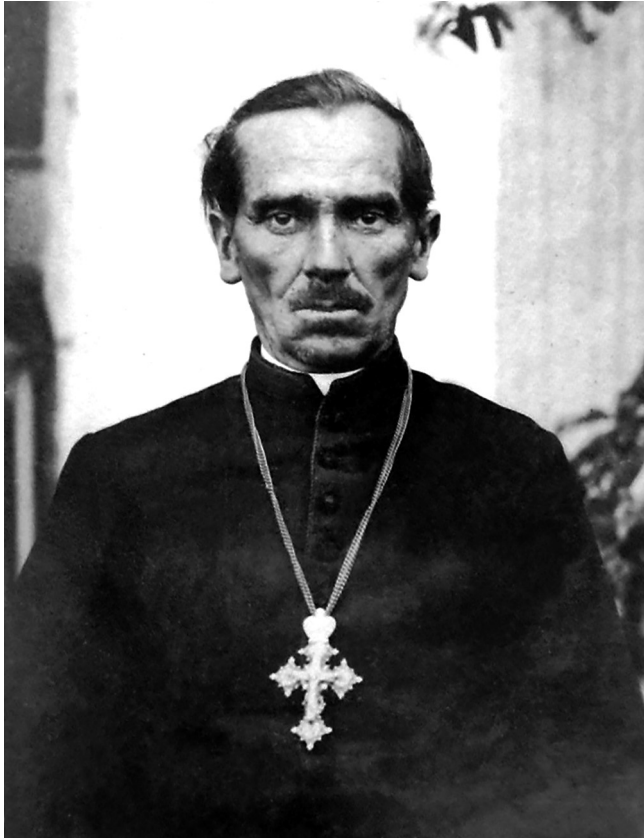
Переміни в житті молодого людини сталися 1923 р. Цього року він залишив Греко-Католицьку Церкву, перейшов у православ'я і був рукоположений у священника. У шлюбі подружжя Івана й Марії Карбованців не мало дітей і згодом проживало за чернечими правилами. Про перехід у православну віру Івана Карбованця писала газета «Свобода». Редактор видання закликав чотирьох осіб розкаятися і повернутися до унії².

У 1923 р. на Підкарпатську Русь прибув єпископ Веніамін (Федченков). Він очолив «савватіївську» гілку Православної Церкви, яка підпорядковувалася Константинопольському патріарху. Проте в той час більшість громад належала до Сербської Православної Церкви. Єпископ Веніамін 2 грудня 1923 р. висвятив Іоанна в сан ієрея і призначив його на служіння в с. Черве-

¹ Данилець Ю. Отець Іоанн Карбованець // Живий Родник. 2009. № 7–8. С. 28.

² Братское слово ко заблудшим бывшим друзьям моим Карбованцю, Долинаю, Угри-ну из Невицького и Гатракови из Доманинецъ // Свобода. 1923. 22 августа. С. 1.

ньою на Мукачівщині. Зберігся протокол церковної громади, згідно з яким вона надавала священнику квартиру з двох кімнат та кухні, 10 угрів землі, дрова для опалення житла, зерно та кошти в розмірі 1500 чеських крон. Парафія, де служив о. Іоанн, була досить бідною.

Іл. 1. Отець Іван Карбованець. Сер. 1950-х рр.

Згідно з державним переписом 1921 р., в Червеньові проживало 882 чол. Із них 804 чол. були греко-католиками, 77 — іудеями та 1 чол. — римо-католиком. Наступний перепис у Чехословаччині був проведений у 1930 р. На той час у селі проживало 925 жителів, за релігійною приналежністю: греко-католиків — 467, православних — 380, іудеїв — 7, римо-католик — 1. За часів угорської окупації перепис проводився в 1941 р. Тоді кількість населення села збільшилася до 1133 чол. Завдяки діяльності о. Іоанна Карбованця зросла й кількість православних. За переписом 1941 р. в селі було 853 православних, 184 греко-католиків, 69 іудеїв, 17 римо-католиків, 8 — без релігійної приналежності та по одній особі евангелістів і реформатів³.

³ Kárpátalja településeinek vallási adatai, 1880–1941 / Zoltán Czibulka. Központi Statisztikai Hivatal, 2000. old. 72.

Відомо також, що в другій половині 1920-х рр. о. Іоанн переселив у сусіднє до Червеньова село Домбоки своїх престарілих батьків. Справа в тому, що в Невицькому, де був родовий маєток Карбованців, чеський уряд запланував збудувати гідроелектростанцію. У зв'язку з цим ряд земель підлягали затопленню й викупувались у власників. На виручені від держави кошти о. Іоанн придбав будівлі колишньої господарської школи в Домбоках. Він вирішив створити в цьому маєтку православний монастир, де б його батьки також доживали свого віку. Проте в 1928 р. його батьки загинули за загадкових обставин під час пожежі. Нам доводилося спілкуватися з жителями с. Домбоки, які до цього часу говорять про навмисне вбивство. Селяни говорили, що хтось закрит димар ганчір'ям, тому літні люди задихнулися. О. Іоанн поховав своїх батьків, а згодом побудував над їхньою могилою каплицю. Ця подія остаточно переконала священника створити на власній землі православний монастир.

Не до кінця досліджене питання про перехід о. Іоанна Карбованця в сербську юрисдикцію. Він відійшов від архієпископа Савватія десь на початку 1928 р., адже в списках сербської юрисдикції за 1929 р. він уже значився⁴.

У 1928 р. він звернувся до Єпархіального управління з листом, в якому повідомив про свій намір подарувати свою землю із забудовами під православний монастир. У листі до єпископа Серафима (Івановича) він пише: «Покірно просимо Ваше Преосвященство, щоб Ви благословили збудувати на закупленій нами ділянці в Домбоках Православно-Богородичний Дівочий монастир»⁵. Відповіді від керівництва єпархії священник не отримав, позаяк правлячий архієрей виїхав до Сербії. 1 квітня 1930 р. він звертається знову в Єпархіальне управління з листом, у якому повідомляє, що він уже поставив на місці майбутнього монастиря православний хрест, котрий потрібно негайно освятити⁶. На той час єпископа тимчасово заміщав архімандрит Олексій (Кабалюк), який 11 квітня 1930 р. дав таку відповідь: «Єпархіальне управління вже давно дало свою принципову згоду на будівництво жіночого монастиря в Домбоках, але необхідно, щоб Ви, як власник того маєтку, повідомили б: чи Ви дійсно даєте для жіночого монастиря щось, чи ні, і якщо даєте, то на яких умовах? Тільки після цього Єпархіальне управління зможе вислати до Вас для організації декілька монахинь»⁷. Після такої відпові-

⁴ Данилець Ю. Протоієрей Іоанн Карбованець // Сповідники та подвижники Православної Церкви на Закарпатті в ХХ ст. / Авт. кол.: Ю. Данилець — голова авт. кол., архієпископ Федор (Мамасуєв), архієпископ Антоній (Паканич), прот. О. Монич, А. Світлинець, Д. Анашкін, С. Канайло, В. Міщанин, ієромонах Пімен (Мацола), прот. В. Юрина. Ужгород, 2011. С. 131.

⁵ Карбованець Іван, священник. Прохання в Єпархіальне управління православної єпархії в с. Іза за № 1/1930 р. // Архів Мукачівської православної єпархії.

⁶ Карбованець Іван, священник. Прохання в Єпархіальне управління православної єпархії в с. Іза за № 23/1930 р. // Архів Мукачівської православної єпархії.

⁷ Алексій (Кабалюк), архімандрит, керуючий Карпаторуською православною єпархією. Відповідь о. І. Карбованцю за № 1141/30 від 11 квітня 1930 р. // Архів Мукачівської православної єпархії.

ді архімандрита Олексія о. Карбованець передав документально все куплене ним майно з будівлями в цілковите розпорядження Карпаторуської Православної Церкви за умови, щоб Єпархіальне управління взялося за організацію монастиря⁸.

Газета «Русская Земля» в статті від 23 листопада 1932 р. писала: «Старання о. Іоанна Карбованця закінчилися успіхом. У Домбоках на семиугровій ділянці землі засновано монастир. На днях розпочалася перебудова церкви. Вже збудовано купол у руському стилі. 4 грудня планують підняти хрест на купол церкви»⁹. Переобладнанням будівель колишньої школи під монастир займався протоієрей Всеволод Коломацький. У 1931 р. в Домбоки перейшло кілька монахинь з Липчанського монастиря.

Іл. 2. Жіночий монастир у с. Домбоки на Мукачівщині. 1940-ві рр.

У 1935 р. єпископом Дамаскіном священник був нагороджений набедреником¹⁰. Відомо, що в 1937 р. о. Іоанн здійснив паломницьку подорож до Палестини. Священник цікавився історією рідного краю та Православної Церкви на Закарпатті, свої статті з релігійної та історичної проблематики він публікував у тогочасній періодиці¹¹. У 1937 р. з Єрусалима в монастир привезли чудотвор-

⁸ Данилець Ю. Православний монастир Успіння Божої Матері в селі Домбоки. Ужгород: «Гражда», 2006. С. 6.

⁹ Женский монастырь в Домбоках // Русская Земля. 1932. 28 нояб. С. 2.

¹⁰ Державний архів Закарпатської області (ДАЗО). Ф. Р-1490. Оп. 4д. Спр. 166. Арк. 63 зв.

¹¹ Карбованець Іван, свящ. Православ'є в Угорщині // Церковний календарь на 1943 год. Мукачево: «Паннонія», 1942. С. 46.

ну ікону Божої Матері «Скоропослушниця», написану на Афоні¹². О. Іоанн особливо цінував цей образ Богородиці, проводив біля нього багато часу в молитві.

Як справжній пастир Православної Церкви о. Іоанн показав себе в 1944 р., коли в Червеньово та Домбоки потрапило 186 дітей різного віку. Відступаючи, німці везли із собою на захід тисячі людей. За спогадами очевидців, біля залізничної станції Жорнава Великоберезнянського району один з ешелонів бомбардували. Серед пасажирів його були й діти, вивезені німцями з Новоєльні Дятлівського району Гродненської області Білорусії, де був розташований дитячий інтернаціональний санаторій та піонерський табір. Є три версії про те, як діти потрапили в Червеньово та Домбоки. Одна з них твердить, що до Руського Червоного Хреста в Ужгороді наприкінці літа 1944 р. звернувся угорський офіцер із пропозицією взяти під опіку 186 хлопчиків і дівчаток віком від 5 до 15 років. Ієромонах Василій (Пронін), який очолював цю організацію, доручив своєму секретарю Ользі Люсієвській (Лосієвській) поїхати в Домбоки та Червеньово й домовитися з о. Іоанном Карбованцем про перевезення дітей у зазначені монастир і село¹³.

Другу версію про порятунок дітей оприлюднив кореспондент Ф. Прокопенко в 1967 р. в журналі «Україна» під назвою «Дорога мамо! Любий батьку!». Тут було записано: «Лісом проходив житель села Червеневого Мукачівського району Іван Іванович Карбованець, який їх і виявив»¹⁴. І третю, найімовірнішу версію про перевезення дітей висловив староста с. Червеньова Курта. Він

Іл. 3. Ікона «Скоропослушниця»

Другу версію про порятунок дітей оприлюднив кореспондент Ф. Прокопенко в 1967 р. в журналі «Україна» під назвою «Дорога мамо! Любий батьку!». Тут було записано: «Лісом проходив житель села Червеневого Мукачівського району Іван Іванович Карбованець, який їх і виявив»¹⁴. І третю, найімовірнішу версію про перевезення дітей висловив староста с. Червеньова Курта. Він

¹² Густі В. Чудотворна ікона Святої Матері // Закарпатська правда. 1992. 18 серп. С. 2.

¹³ Пагирия В. Монастирі Закарпаття (1360–1939). Мукачево, 1994. С. 64.

¹⁴ Прокопенко Ф. Дорога мамо! Любий батьку! // Україна. 1967. № 18. С. 11.

Іл. 4. О. І. Карбованець разом з порятованими дітьми. 1944 р.

говорив, що їздив до Ужгорода й на автомашинах доставив радянських дітей у село. Тут вони були розташовані в залишених єврейських хатах та подвір'ях деяких селян. Так чи інакше це було, але безсумнівно, що діти знайшли приют у Червеньові.

Московський письменник В. Томін у книзі «Дорога к дому» наводить свідчення сина одного з керівників корейської секції Комінтерну Ше Сун Міна — Володимира Марсіна, який теж був серед врятованих дітей: «Нас выгнали из вагонов и отвели в какой-то женский монастырь. Местные жители относились к нам неплохо, монашки нас немного подкормили... Мы стали работать на полях, собирали подсолнухи, кукурузу. Монастырь стоял в стороне от дороги»¹⁵. Ірина Берковська, що також перебувала серед цих дітей, згадувала: «Потім ми опинились у Домбоках. Пам'ятаю жіночий монастир, де ми працювали — лущили кукурудзу, молотили соняшник. Монашки нас обігріли теплом наче материнських сердець...»¹⁶.

Марія Федорівна Довганіч — жителька Червеньова, що брала активну участь у порятунку дітей, згадувала: «Найстарших дівчаток і деяких малюків відвели в сусіднє село Домбоки, в жіночий монастир. У монахинь були в наявності швейні машинки, і робота налаштувалась, як в майстерні: дівчатам швидко пошили сукні і білизну. Одягнули й інших теж»¹⁷.

¹⁵ Томин В. Дорога к дому. М.: «Знание», 1980. С. 35.

¹⁶ Ожила стежка в Домбоки // Єпархіальний вісник. 1992. Лютий. С. 2.

¹⁷ Томин В. [Вказ. праця]. С. 43.

Рішення надати притулок дітям з боку жителів села, священника та монахинь було дуже мужнім, тому що через появу на Закарпатті партизан-десантників угорська влада забороняла приймати в себе будь-кого, і ці дії могли призвести до арештів. У монастирі багато дітей було похрещено. Від старших дітей довідалися, що вони з Ленінградської, Смоленської, Орловської, Вітебської та інших областей СРСР. Багато зробив для порятунку дітей о. Іоанн Карбованець, який разом з монахинями організував поселення їх у родини, сам з дружиною, зокрема, піклувався про Мішу Піскунова, який довго не забував своїх рятівників. Окремий нарис про порятунок дітей нами опубліковано на сайті <http://www.pravoslavie.ru/> в 2009 р.¹⁸

З приходом на Закарпаття радянських військ дітей перевезли до Мукачева, звідки відправили в дитячий будинок м. Орел, а звідти — в інші дитбудинки СРСР¹⁹. Починаючи з 1967 р. проблемою «червенівських дітей» займався проф. Омелян Дмитрович Довганич. Він опублікував чимало статей з цієї теми, розшукав й з'ясував імена багатьох дітей, надав автору цієї статті фактичний матеріал та методичні поради²⁰.

У 1946 р. єпископ Ужгородський і Мукачівський Нестор (Сидорук) нагородив о. Іоанна наперсним хрестом.

Радянська влада принесла на Закарпаття не тільки визволення, а й репресії. 31 липня 1951 р. органи КДБ заарештували о. Іоанна Карбованця. У постанові на арешт від 28 липня 1951 р. читаємо: «В роки угорської окупації території Закарпаття під час богослужіння систематично у своїх проповідях робив наклеп на радянську дійсність, радянську армію, комуністичну партію...». Одне речення, що перекреслювало життя людини. Життя людини, яка до включення Закарпаття до складу УРСР була громадянином іншої держави і на яку не могло поширюватися радянське законодавство.

У протоколах допитів слідчий намагався довести різні «провини та злочини», до них приписували знайомство, листування й особисті зустрічі з єпископом Веніаміном (Федченковим), зачитування циркулярів адміністратора Православної Церкви М. Попова, проведення служб за померлими на радянсько-німецькому кордоні, зберігання антирадянської літератури: православних календарів, журналів тощо. Щоб довести провину священника, до справи залучають дев'ять свідків, які підтвердили звинувачення його в антирадянській пропаганді.

¹⁸ Данилец Ю. «Дети войны» в закарпатских селах Червенево и Домбоки. URL: <http://pravoslavie.ru/32972.html>

¹⁹ Довганич О. Засуджений необґрунтовано // Карпатська Україна. 1999. 3 серп.

²⁰ Довганич О. Діти Червеньова // Карпаті календаріум, 1971. Ужгород: «Карпати», 1970. С. 65 (угорською мовою); Його ж. Діти Червеньова // Закарпатська правда. 1970. 17 квіт.; Його ж. Двісті врятованих дітей // Радянська Україна. 1975. 9 квіт.; Його ж. Дзеці ліхалеця. Нельга забыц // Звезда. Мінськ, 1984. 4 лют. С. 4 (білорусською мовою); Його ж. Діти війни // Закарпатська правда. 1984. 26 серп.; Його ж. Пошук у Червеньові // Молодь Закарпаття. 1989. 6 трав.; Його ж. Діти війни // Соціал-демократ. 1999. 6 лют.; Його ж. Засуджений необґрунтовано // Карпатська Україна. 1999. 3 серп.

11 жовтня 1951 р. Закарпатський обласний суд виніс вирок: «Карбованця Івана Івановича засудити до ув'язнення в таборах строком на 25 років, з поразкою в правах на 5 років та конфіскацією належного йому майна»²¹.

У зв'язку з важливістю цього документа наведемо з нього окремі уривки. «Карбованец, будучи православним священником в селі Червенево и проживая на территории Закарпатья, оккупированной венгерско-фашистскими оккупантами с 1939 по 1944 г., систематически используя церковный амвон, проводил антисоветскую агитацию, направленную против советского народа, советской действительности и коммунистической партии.

Так, при отправлении богослужения за весь период оккупации оглашал послания мадьярського ставленника, администратора православних церковей Венгрии Попова, сопровождаая эти послания антисоветскими проповедями перед верующими, направленными против Красной Армии и сов. действительности. При этом Карбованец призывал население выполнять все распоряжения венгерских властей, оказывать материальную помощь венгерской армии одеждой и др. в войне против СССР.

В 1942 году венгерским жандармом Ловоши был завербован и дал свое согласие работать в качестве агента жандармерии.

После освобождения Закарпатья, т.е. с 1944 г. ноября м-ца по день ареста, Карбованец, будучи враждебно настроен к советской власти, систематически среди населения проводил антисоветские высказывания против колхозного строительства на Закарпатье и советской власти.

Кроме того, до дня ареста Карбованец хранил у себя дома на квартире антисоветскую религиозную литературу.

Виновность подсудимого Карбованец по ст.ст. 54–4 и 54–10 ч. 2 УК УССР доказана полностью материалами дела, вещественными доказательствами по делу, свидетельскими показаниями, а также личным признанием самого подсудимого.

Руководясь ст.ст. 296, 297 УПК УССР,

Приговорила:

Карбованец Івана Івановича на основании ст.ст. 54–4 и 54–10 ч. 2 УК УССР по совокупности совершённых преступлений с санацией 54–2 УК в силу Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26/05/1947 “Об отмене смертной казни”, подвергнуть к заключению в ИТЛ сроком на двадцать пять лет, с поражением в правах, предусм. ст. 29 УК УССР п. “а”, “б” сроком на пять лет и конфискацией принадлежащего ему имущества.

Начало срока отбытия меры наказания исчислять с 31 июля 1951 года.

Взыскать с осужденного в пользу І юр. консультации за выступление адвоката сумму 250 рублей.

²¹ Архів Управління Служби безпеки України у Закарпатській області (АУСБУ 30). Спр. 4337 (Карбованец І. І.). Арк. 128.

Приговор может быть обжалован в верховный суд УССР в течение пяти дней с момента вручения копии приговора осужденному»²².

На суді о. Іоанн повністю заперечив звинувачення в антирадянській діяльності. Після суду його направили в табір Хром-Тау Новоросійського району Актюбінської області Казахстану. 9 січня 1955 р. він був звільнений з-під варти, повернувся в Червеньово. За постановою від 30 квітня 1992 р. реабілітований, через відсутність складу злочину.

У 1959 р. жіночий монастир у Домбоках було ліквідовано. У приміщеннях обителі радянська влада організувала школу-інтернат.

15 січня 1961 р. командир військової частини в м. Мукачеві П. Волошинов видав о. Іоанну Карбованцю довідку такого змісту: «Справка. Дана мною, бывшим директором Детского приюта (Институт охраны детей и матерей) г. Мукачево, ул. Франка, № 43, о том, что мною было принято от гр. Карбованец Ивана Ивановича, прож. в селе Червеньово-Домбоки, 180 (сто восемьдесят) советских детей, забранных и брошенных немецкой армией в мес. августа 1944 г., принадлежащих Орловському детскому дому.

Тов. Карбованец Иван И. оказал неоценимую помощь детям, захваченым и брошенным немецкими оккупантами в окрестности г. Мукачева (м. Ужгорода — Ю. Д.), о чём свидетельствует документ, оформленный гербовой печатью и данный мне воинской частью Четвертого Украинского фронта за № 13233 с дня 7 декабря 1944 г.»²³

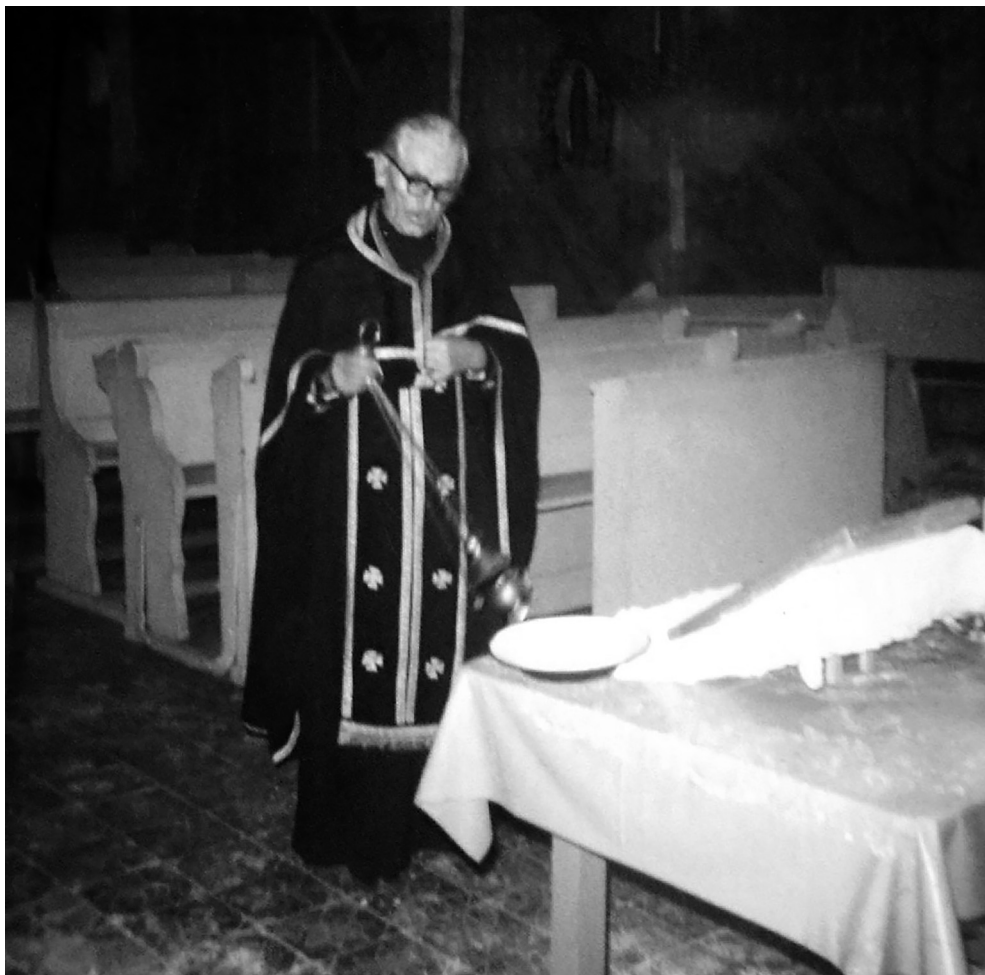
Заслуга о. Іоанна у врятуванні дітей була відзначена й вищим церковним керівництвом РПЦ. У 1974 р. він отримав грамоту від патріарха Московського Пімена. У грамоті читаємо: «Грамота дана протоіерею Іоанну Карбованец за помощь детям, захваченым и брошеным немецкими оккупантами»²⁴.

Досліджуючи історію Домбоцького монастиря, ми записали від монахині Людмили (Андрійка) та монахині Любові (Іваник) важливі спогади про останні місяці життя о. Іоанна Карбованця. За їхніми словами, старець за кілька місяців до смерті почав копати собі могилу в капличці на монастирському кладовищі. Один з вихованців інтернату, ром за походженням, разом із своїм батьком напали на будинок вісімдесятирічного священника з метою пограбування. Забравши невелику суму грошей, вони нещадно побили престарілу людину. Через кілька тижнів після нападу, 21 червня 1977 р., о. Іоанн помер. Поховано його в капличці на кладовищі Домбоцького монастиря. При вході до каплиці встановлена мармурова дошка, на якій написано: «Тут покоїться протоіерей Іоанн Карбованец 1887 г. — 1977 г. Родители его Иоанн и Июлиания. Души их во благих вотворятся». Через рік ці ж самі злочинці напали на стареньку вдову о. Іоанна, матушку Марію. Від побоїв вона невдовзі померла. Згаданий злочинець згодом був убитий органами міліції під час затримання.

²² АУСБУ 30. Спр. 4337 (Карбованец І. І.). Арк. 127–129.

²³ Архів православного монастиря в с. Домбоки Мукачівського району Закарпатської області.

²⁴ Там само.

Іл. 5. Отець Іван Карбованець. Фото поч. 1970-х рр.

За словами черниць, в 1990-х рр. могилу намагалися розкрити місцеві ромські діти, що проживали недалеко від обителі. У зв'язку з цим черниці змушені були відкрити домовину. Піднявши тіло, вони побачили, що воно нетлінне, ніби поховане кілька днів тому. Після облачення подвижника в нові шати його знову поховали. Багатьма мирянами та духовенством піднімалося питання про канонізацію праведника.

Священник Іоанн Карбованець протягом свого життя сумлінно виконував свій пастирський обов'язок. У різних політичних перипетіях він проповідував Слово Боже, згуртовував навколо себе вірників і черниць. Радянська тоталітарна машина, яка виступала проти релігії і Церкви, особливо нещадно розправлялась із духовенством. В останньому вона бачила постійний опір, який намагалася знищити. Звільнення священника й посмертна реабілітація засвідчили абсолютну безпідставність звинувачень, котрі ви-

Іл. 6. Каплиця, де похована родина Карбованців

сувалися проти о. Іоанна. З огляду на певний брак документів і усних свідчень, вивчення життєвого шляху о. Іоанна Карбованця необхідно продовжувати.